

MAGYAR SZÓ-GLOSSZÁK*

(A lap egyik számának helyesírási és nyelvhelyességi elemzése)

ÁGOSTON MIHÁLY

NYELVHELYESSÉGI ÉSZREVÉTELEK

Csak a föltünőbb nyelvhelyességi vétségek szerepelnek az észrevételekben. A nyolcvanhárom ilyen észrevételen kívül szó lesz még a *fel—főt, feni—fönt* alakváltozatok egyhangú, aránytalan megválasztásáról is, melynek már nem nyelvhelyességi, hanem nyelvesztétikai jelentősége van, de mint ilyen jelenség lényegesen befolyásolhatná a sajtónyelv színvonalát.

A nyelvhelyességi vétségek igen sokfélék; egy-egy típusból csak ritkán találtam nyolc-kilenc példát, a többségük 1—4 esetben fordul elő.

1. Az ún. *suk-sük* nyelv az élőbeszédben visszaszorulóban van ugyan, de elterjedtsége a nyelvjárásokban s a köznyelv bizalmas használatában még nem csekély, itt mégis csak egyetlen esetét jegyeztem föl. *A küldöttek ráintattak arra, hogy a közigazgatási szervek munkáját egyszerűbbé kell tenni nem csak azzal, hogy az előirányzott munkák munkamódszerét tökéletesítsük, illetve a munkát szabályozó törvényes előírásokon és döntéseken változtatunk, hanem azzal is, hogy a polgárok jogainak érvényesítési folyamatát is egyszerűsítjük* (nl 9). Az azonos szinten levő mellékmondatok igei állítmányai: *tökéletesítsük, változtatunk, egyszerűsítjük*. A fölöttük álló relatív főmondatból (... *egyszerűbbé kell tenni nemcsak azzal*) világosan következik, hogy kijelentő módú állítmányokra van szükség, de már a három állítmány pusztán összevetéséből is észrevehetjük, hogy a fölszóllító módú *tökéletesítsük* nem ide való, hiszen a másik kettő csakugyan kijelentő módú. Helyesen tehát: *tökéletesítjük* (és egybe: *nemcsak*).

2. . . . *ne feledkezzünk meg a talaj sekély kapálásáról sem* (hm 15). Ennek a mondatnak a nyelvhelyességi problémája hasonlít az előzőéhez. Ez azonban fölszóllító, azaz tiltó mondat, s abba nem a *sem* kötőszó

* Folytatás az előző számunkból.

illert volna, hanem a *ne* tagadósónak (tiltósónak) megfelelő *se* kötőszó. (Tagadásra a *sem* kötőszó mellett használhatjuk a *se* alakot is, de tiltásra csak a *se-t*.)

3. A névelőhasználatnál kapcsolatban kilenc hibát vettem észre.

Olykor csupán azért kell kitenünk a birtokos személyragú főnév határozott névelőjét, hogy az előtte álló alany ne tűnhessen birtokos jelzőnek. Pl. *Az Elnökség hatáskörébe tartozó más kérdésekről is tárgyalt* (nl 1). Helyesen tehát: *Az Elnökség a hatáskörébe tartozó más kérdésekről is tárgyalt*.

A bankok és malomipar szerint az átadott kenyérgabona kifizetése zökkenőmentes lesz (nl 1). Helyesen: *A bankok és a malomipar szerint...*

Ha az alany félreértésének veszélye nem áll fönn, a személyraggal már határozottá tett főnév elé általában nem szükséges kitenni a határozott névelőt, mely ilyenkor a tömörséget csökkentené. Ilyen fölőleges névelőt tartalmaz az alábbi példa: ... *a munkásosztály sokkal nehezebben viseli el a törvénytisztelést, a felelőtlen magatartást, mint a nehéz szociális helyzetét* (nl 4). Helyesen így lett volna: ... *mint nehéz szociális helyzetét*.

Építését már az idén megkezdik, és a tervek szerint az 1985—1986-ban fejezik be (nl 4). Vagy nem kell az évszám névelője, vagy az évszámot jelzőként használva másként fogalmazunk: ... *az 1985—1986. évben fejezik be*. Így, ahogy van, értelmetlen.

Ílgy került sor Bethlen Kata újakezdésére (nl 10)? Nem Bethlen Katát, a személyt kezdték újra, hanem a művet! Helyesen tehát: *Hogy került sor a Bethlen Kata újakezdésére?*

... *ncgyedik hónapja tart a bányászstrájk. A szakszervezetük bejelentette, hogy...* (nl 16). A mondat élén álló határozott névelőt fölőlegessé teszi a szakszervezet személyragja.

... *de utóbbiak előállítása szerint* (hm 4). Határozott névelőt kellett volna tenni az *utóbbiak* elé, csak így használjuk jelzői szerepben is (*az utóbbi héten*), főnévi szerepben is (*az utóbbi, az utóbbiakról*), mert alapjelentése egyedi helyzetjelölés.

Alma nyári termesztése (hm 10). Címbe is ki kell tennünk a birtokos jelző határozott névelőjét, ha általánosítva értjük a fajfogalmat. S itt arról van szó, nem pedig csak valamelyik almafajtaról. Helyesen: *Az alma nyári termesztése*. Másik cím: *Vetés ideje* (hm 11) — ugyanazon okból magyartalan. Helyesen: *A vetés ideje*.

4. Más témát is tartalmaz az alábbi idézet: ... *ugyanolyan mennyiségben tartalmazza a más tápanyagokat* (nl 4). A *más* névmás elé nem kell tenni határozott névelőt ebben az esetben, és akkor nem is tárgyas ragozásra van szükség, hanem alanyira. Vagy a tárgyas ragozás és a névelő megtartása mellett a *más* helyébe a *többi* szót kellett volna tenni.

Helyesen tehát: *ugyanolyan mennyiségben tartalmaz más tápanyagokat, vagy: ugyanolyan mennyiségben tartalmazza a többi tápanyagot.*

5. Névmasok fölcsereléséről van szó a következő példában is: ... *a hozammal kapcsolatos jóslatok nemhogy hogy teljesülnek, hanem még túl is szárnyalják azokat* (nl 7). A *nemhogy* utáni *hogy* fölösleges; sajtóhibaként kerülhetett ide. Az *azokat* helyett magyarosabb (természetesebb) lett volna az *őket* névmási alakot használni. Téves az a nyelvújító fölfogás, hogy az *őket* csak személyekre vonatkoztatható; a szakirodalomban a tanulmányok egész sora szól erről. (De ez csak a többes számú alakra vonatkozik.)

6. *Megkezdődött tehát az idei rendezvénytársorozat* (nl 10). Ez lenne a helyes módja annak, hogy a többes számú rendezvénynevek használatában elkerüljük, a fonák, magyartalan, erőltetett értelmi egyeztetést, mint pl. a vajdasági sajtóban divatos torzulás néhány év óta: *megkezdődött a Sterija-játékok.* (Helyesen: *Megkezdődtek a Sterija-játékok.* Vagy: *Megkezdődött a Sterija-játékok idejének sorozata.*) Van néhány kivételes név, ill. megnevezés, mely többes számú alakja ellenére egyes számú állítmányt vonz: *Az Egyesült Államok belépett a II. világháborúba. A Lenin Köhászati Művek teljesítette idejének tervét.* Ezek azonban egészen más típusú (szórvány-) esetek: bennük nem rendezvénytársorozatról van szó.

Más esetben is jelentkezik az erőltetett értelmi egyeztetés; erre az átnézett számban találtam is példát. *Tavaszi vetésekben a fiatal növények levelének rágásával nagy kárt tehetnek a répabolha és a repcebolha* (hm 11). Az idegenszerűen alkalmazott többes számú állítmány helyett egyes számú kellett volna: *nagy kárt tett a répabolha és a repcebolha.* Az alanyok ugyanis egyes számúak, és nem személyt jelölnek.

7. Szóljunk az e névmás használatáról is! Ez kétalakú szó, és magánhangzóval kezdődő szó előtt csak a teljes alakja (*ez*) állhat: *ez alkalommal, ez épületben*, míg mássalhangzóval kezdődő szó előtt a köznyelvben a rövidebb változat használatos: *e források szerint* (nl 3), *e szerkezet és Izrael között* (nl 3). Nyilvánvaló tehát, hogy e szabálynak a nem ismerése folytán alakulhatott így a szöveg az újságban: *E iráni fegyveres alakulat ...* (nl 3). Helyesen: *Ez iráni fegyveres alakulat ...* De természetesebb helyette az értelmezős formát használni: *Ez az iráni fegyveres alakulat ...* (Vö. *e kérdésekben — ezekben a kérdésekben; ez indítékokat — ezeket az indítékokat.*)

8. Az észrevételek között találhatunk néhány példát a birtokos szerkezet téves használatára is.

8.1. ... *a Bölcsészeti Kar német nyelv és irodalom tanszékének vezetőjével* (nl 2). Így birtokos személyragja révén a *tanszék* a *német nyelv és irodalom* birtokszavának látszik, a *Bölcsészeti Kar* pedig nem kap funkciót, azaz zavaros értelművé válik a szerkezet. Helyesen: *a Bölcsészeti Kar német nyelvi és irodalmi tanszékének vezetőjével.*

Ha az észrevételmentes nitrogéntartalmú anyagok mennyiségét levonjuk

az igazi fehérje mennyiségéből, akkor megkapjuk az emészthető igazi fehérje mennyiséget (hm 5). Így nem jó a szöveg, de úgy sem lesz pontos, ha *igazi fehérjemennyiséget* írunk, azaz egybeírással próbálunk helyesbíteni, ugyanis nem *igazi mennyiség-ről* van szó, hanem *igazi fehérjéről*. Helyesen tehát: *megkapjuk az emészthető igazi fehérje mennyiségét*. Vagyis személyraggal látjuk el a *mennyiség* szót.

8.2. *Ezúttal is rámutattak a felelősségre, amit a föderáció, a köztársaságok és a tartományok szervei vállalnak a szükséges alapok előkészítéséért, a néztek és érdekek egybehangolásáért, de a legfontosabb rendszerbeli megoldásokról szóló közös nevező, valamint a hatékonyabb és gyorsabb megállapodások kialakításáért és elkészítéséért is* (nl 1). Ez a grammatikailag nem kifogásolható mondat zsúfolt és nehézkes, a végén levő páros birtokos szerkezet pedig elsikkad, mivel nincs kitéve a birtokos jelző esetragja. Szabályos így is, de kevésbé világos, mintha így fogalmaztunk volna: ... *de a legfontosabb rendszerbeli megoldásokról szóló közös nevezőnek, valamint a hatékonyabb és gyorsabb megállapodásoknak a kialakításáért és elkészítéséért is*. A két birtokos jelző (nevező, megállapodások) fölvetet eaz esetragot, a birtokszó (kialakításáért és elkészítéséért) pedig határozott névelőt kaptak.

A munkaszervezet ... a három szervezetével ... egy egységet alkot, egyik kiválásaival nehéz helyzetbe kerülne, szükségtelenül megkétszereződnenek a kapacitások (nl. 7). Mivel nem főnév, sem főnévi névmás a birtokos jelző (*egyik*), célszerű kitennünk az esetragját, mert különben kijelölő jelzőként hatna. A tagmondatok közötti viszonyt pedig világosabbá tehetné volna a második tagmondat élén egy következtető kötőszó, a második tagmondat után pedig vessző helyett kettőspont. Így: *A munkaszervezet ... a három szervezetével ... egy egységet alkot, ezért egyiknek a kiválásaival nehéz helyzetbe kerülne: szükségtelenül megkétszereződnenek a kapacitások*.

9. Bizonyos formai eszközök (kötőszó, utalószó, igekötő, rag, névutó) használatában szintén találhatunk igazítanivalót. Legtöbb a kötőszóval kapcsolatos.

9.1. *Minegy 70 000 rubellal károsították meg az államot, mert feketén árusították a hiánycikkeszámba menő épületanyagot* (nl. 2). Az ok (mert) általában előzmény. Itt viszont a károsítással egybeesik a feketetés, ezért az ugyanis kötőszó illene ide inkább, vagy: *azáltal, hogy*.

... *to:abbá leszögezték azt is, nincs semmilyen ok a hús drágítására* (nl 5). Így mevet a szöveg, hiányzik a kötőszó: *leszögezték azt is, hogy nincs...* Ha pedig tömöríteni akart a fogalmazó, akkor az utalószót is el kellett volna hagynia: *leszögezték: nincs semmilyen ok a hús drágítására*.

Ismét egy példa a célszerűtlen tömörítésre: *A tifon gyors fejlődéséhez sok tápanyagot használ fel, csak a tápanyagban gazdag talajon díszlik* (hm 11). Az összetett mondat közölnivalójának gerincét általában a

tagmondarviszony tartalmazza, ezt a viszonyt kell tehát minél fölismerhetőbbé tennünk. Itt a következtető elem a fő mondanivaló, de köztészó híján (a *csak* itt nem köztészó!) ez mindjárt nem tűnik szembe. Helyesen: ... *s:ke tápanyagot használ föl, ezért csak a tápanyagban gazdag talajon díszüik.* (Az ezért helyett állhat *tehá* is.)

9.2. Néha az utalószó hiánya vagy megválasztása lassítja le vagy akadályozza a szöveg megértését.

Tekintettel, hogy a csapadékdús idő kedvezett ... (nl 2). Helyesen: *Tekintettel arra, hogy a csapadékdús idő ...*

Ivici különben erről a mérkőzésről csak ennyit mondott, hogy ez a találkozó a legjelentősebb ... (nl 15). Az utalószó a magyarban távolra mutató névmás (vagy távolra mutató névmási határozószó), ezért helyesen: *a mérkőzésről csak annyit mondott, hogy ...*

9.3. Az igekötő használatában is találunk helyesbítendőket. Két ilyen esetet vettem észre, mindkettőben hiányzik a szükséges igekötő.

... a stabilizációs programunk nem engedheti, hogy kézzelfogható ok nélkül kiváljon egy alapszervezet (nl 7). Helyesen: *nem engedheti meg, hogy ...*

Az ember többet költ cigarettára havonta, mint lakbérre. Ezt pedig valakinek meg kell téríteni. Nem várhatjuk, hogy a közösből épült lakások bérét is közösen fizessék meg azok is, akik nem használják (nl 8). Helyesen: *Nem várhatjuk el, hogy ...* Egészen más *várni valamit*, mint *elvárni valamit*. Továbbá az előző mondat utolsó szava helyesen: *téríteni*, ugyanis a személyrag révén egy árnyalattal világosabbá válik, hogy a részeshatározó nem az alany bővítménye (*valakinek megtéríteni*), hanem az állítmányé (*valakinek kell*), vagyis hogy a valaki végzi a megtérítést, nem pedig részesül a térítményből. Persze, még így sem egészen egyértelmű a mondat, mert az alany részeshatározóját nem ismerjük; a szöveggörnyezetből azonban megtudjuk, hogy a térítmény részesülője a zombori házkezelőség.

9.4. Ragtűvésztéssel más esetben is találkoztam már, de ritkán. Nyilván nem véletlen, hogy ugyanaz a hiba jelentkezett két esetben: idegen nyelv hatásáról lehet szó.

... az idő is melegebbre fordult, ami ugyancsak kedvez fejlődésükhöz (nl 7). Helyesen: *kedvez fejlődésüknek.*

... a csapadékdús idő kedvezett a lisztharmat terjedéséhez ... (nl 7). Helyesen: *terjedésének.*

9.5. *Ez a szervezet Musza Szadr imám, süta vezető nevét viseli, aki tisztázatlan körülmények között még 1978-ban eltűnt líbiai tartózkodása idején* (nl. 3). Helyesen: *líbiai tartózkodása alkalmával.* Az *alkalmával* névutó nemcsak időhöz köti az eseményt (az időt már az évszám jelöli!), hanem az időköriülmény leszűkítése mellett helyhez is köti.

10. A legkirívóbb idegenszerűségek közé tartozik az a jelenség, hogy a határozói igeneves létige helyett befejezett cselekvésű melléknévi igenevet

találunk állítványként. Csúnya idegenszerűség ez; előbb a német nyelv hatására terjedt, most meg nálunk a szerbhorvát nyelv hatására. Terjedését elősegítette az a téves nyelvhelyességi törekvés, hogy kerülnünk kell az *ajtó be van csukva* típusú határozói igeneves szerkezetet. A nyelvtudomány már tisztázta a tévhit ügyét, s e szerint az *ajtó be van csukva* típusú szerkezet jó, magyaros és szükséges. (Vö. *Zöldre van a rácsos kapu fes.ve. A kocka el van vetve.*) Csakhogy még mindig sokan vannak, akik félnek tőle, sőt másokat csúfolnak miatta, és valóban helytelen formával helyettesítik: *a búza learatott; a rácsos kapu zöldre festett* stb. Nemrég az egyik rádióban ezt hallottam a sorsdöntő lépés megtételének jelzésére: *A kockát elvetették.* A főnti probléma a *Magyar Szó* átnézett számában is megvan.

Másrészt viszont a politika és a hatalom úgy vélte, hogy immár szervezett a tudomány, s minden önmagától fog menni (nl 6). Helyesen: *immár meg van szervezve a tudomány*...

... még akkor is külterjes, ha nagy hozamokat tud fölmutatni és kitűnően gépesített (hm 2). Helyesen: *ha nagy hozamokat tud fölmutatni, és kitűnően van gépesítve.*

Az *Eibrei forgalmazása és használata sok országban engedélyezett* (hm 7). Helyesen: *használata sok országban engedélyezve van.*

Védett (hm 16). Helyesen: *Védve van.* Vagy: *Védett madár.*

10.2. A folyamatos cselekvésű melléknévi igenév is többnyire idegenszerűen hat. Ezt határozói igeneves, létigés szerkezettel nem válthatjuk föl, de pusztá igével általában igen. *Fürtje középhosszú, laza, 6—8 bogyóból álló* (hm 10). Helyesen: *Fürtje középhosszú, laza; 6—8 bogyóból áll.* Ez a jelenség ugyanazon az oldalon nyolc-tízszer előfordul, s mindig csak hibásan.

10.3. ... *a nagy biológiai értékű fehérjéket kell szem előtt tartani, a tejcukrot, a laktózt, valamint rengeteg ásványi anyagot és vitamint* (nl 4). A *tejcukor* idegen szóval a magyarban *laktóz*, de nem is kellett volna kitenni, ha már magyarul megneveztük. Értelmezni csak a nehezebben érthetőt szoktuk a könnyebben érthetővel.

11. Mivel úgys az értelmezésről szoltunk, nézzünk meg egy másik értelmezős szerkezetet! Mostanában a címek, tisztségek felsorolásakor divatozik a sajtóban egy olyan erőltetett, lombiknyelvi megoldás, mely nemcsak idegen a magyar fülnek, hanem grammatikailag téves is.

Nyomóan megérkezése után megkezdte megbeszéléseit Andrej Gromikóval, a szovjet kormány első alelnökével, külügyminiszterrel, aki a vendégjátója (nl 16). A személynevet követte egy értelmezőül szolgáló birtokos szerkezet, s az után következett a névelő nélküli *külügyminiszterrel* szó. Ez utóbbival van problémánk: így, ahogyan van, s ahol van, értelmezőnek sem tekinthetjük, személynévi utóagnak sem. Magyartalan, sőt értelmetlen. Ha újabb értelmező akarna lenni, akkor határozott névelője volna (ebben az esetben), vagy pedig kötőszóval és személyragosan

kapcsolódna az ugyancsak személyragos első értelmezőhöz. Ha pedig személynévi utótag lenne, akkor az *Andrej Gromiko* ragtalanul állna közvetlenül a *külgyminiszterrel* szó előtt, mint annak kijelölő jelzője.

A fentebb idézett mondatot többféleképpen helyesbíthetnénk. 1. ... *Andrej Gromiko külgyminiszterrel, a szovjet kormány első alelnökével*. Ez lenne a legtermészetesebb szórend és megfogalmazás. 2. ... *Andrej Gromikóval, a szovjet kormány első alelnökével és külgyminiszterével*. Ez is jó, szabályos és igaz, mert a külgyminiszter a kormányhoz tartozik föltétlenül. Két egytípusú értelmező követi a nevet. 3. ... *Andrej Gromikóval, a szovjet kormány első alelnökével, a külgyminiszterrel*. Ez kevésbé természetes, de nyelvi szabályos. Két különböző típusú értelmező van benne.

12. A népnyelvi hatást semmiképpen sem tekinthetjük annyira súlyos fogyatéknak, mint az idegenszerűséget, amilyennel már találkozunk, de a sajtó nyelvében zavarólag hatna, ha volna. De ilyent csak egyet találtam, az is analógiás tévedéssel kerülhetett a lapba (vö. *magában foglal* és: *magába foglal*): ... *hatása azonban nagymértékbe függ a koncentrációtól* (hm 7). Helyesen: *nagymértékben*.

13. Elvértve némi különösködéssel is találkozunk sajtónk nyelvében; talán a választékoság igénye hozza létre. *Pedig ott közös kellene legyen a felszerelés is, a laboratóriumok is* (nl 6). Nem szabálytalan ugyan, de nem illik ide. Helyesen: *Pedig ott közösnek kellene lennie a felszerelésnek is, a laboratóriumoknak is. A kell legyen, el kell menjek, meg kell mondjam, odá kell adjam* stb. létezik, de földrajzilag is, szociálisan is ritkának számít, nem való sajtó nyelvébe.

14. Olyan nyelvi alakulatokkal is találkozunk a lapban, melyek mesterségesen jöttek létre, de mai nyelvünkben nincsenek elterjedve, vagy csak korlátozott a használatuk. Ilyen: *a napi növekmény* (hm 6) — helyesen: *a napi növekedés*. Ebben az esetben az *-és* képzős alak nemcsak cselekvésfolyamatot, hanem cselekvéseredményt is jelöl. Másik példa: *az össz búzának 68—72 százalékát* (hm 9). Helyesen: *az összes búzának* ... Ugyanis *össz* melléknévünk, sem számnevünk nincsen mai nyelvünkben. Ez az *össz* egy eredetileg ragos szónak (*összve: össze*) csonkítással nyert alakja, magában nem él nyelvünkben, hanem csak néhány összetétel előtagjaként: *összkomfort, összpróba, összpontosít* stb. Különálló használatá határozottan helytelen.

15. A régies formára egy példát találtam: *A Nap kél* ... (nl 11). Helyesen: *A nap kel* ...

16. A rokonértelműségből eredő vétségek közül nem sokra bukkantam, ezek azonban figyelmet érdemelnek.

... *a tejfogyasztás általában kevés* (nl 4). Helyesen: *általában kicsi*. A fogalmazó arra gondolt, hogy az elfogyasztott tej kevés, és a tejnek lehet is állítmánya a *kevés*, mert van mennyisége. A fogyasztásnak (egy fogyasztásának) nem a mennyiségéről, hanem a mértékéről szoktunk be-

szélni. *Sok közönség* — helyesen: *sok ember* vagy: *nagy közönség*. Az *árdragítás* — helyesen: *áremelés*, ugyanis a ruha drága, de a ruha ára magas.

... *mert nincs annyi felhalmozott rizskészlet, mint korábban* (nl 11). Helyesen: *mert nincs annyi fölhalmozott rizs, mint korábban*. Vagy: *mert nincs akkora fölhalmozott rizskészlet, mint korábban*. A rizskészlet nem rok, hanem csak egy, de az a készlet lehet nagy vagy kicsi, vagy annyi, mint korábban.

A másik fajta, amit ugyancsak népszerűsíteneek majd... (hm 9). — Pontosabb így: *melyet ugyancsak...*

17. Nemcsak a jelentés rokonsága téveszthet meg bennünket, hanem az alak hasonlósága is. Paronímiából eredő hibára mindössze három esetben bukkantunk.

... *milyen mértéket ölt majd a megszabott ár megszégyése* (hm 1). Helyesen: *milyen méreteket ölt majd a megszabott ár mellőzése*.

... *nekünk szakembereknek pedig kötelezettségünk felhasználni* (hm 9). Helyesen: *nekünk szakembereknek pedig kötelességünk fölhasználni*.

... *a fertőzöttmentes vetőmag* (hm 12) — helyesen: *a fertőzésmentes vetőmag*. Mivel ez a német mintára létesített összetétel úgy jön létre, hogy a mentes utólag a valamitől elótnak megfelelő főnevet veszi föl, de ragtalanul, csak a fertőzés főnév, nem pedig a fertőzött igenév lehet az előtagja: *fertőzéstől mentes: fertőzésmentes*. (Vö. *vámmentes, költségmentes, selejtmmentes* stb.)

18. Az észrevételek között vannak bizonyos szerkezetekre vonatkozóak is, melyeket — főleg sokféleségük miatt — nehéz lenne konkrét gyűjtő-kategóriába sorolni.

18.1. Ezek közül legtöbbit lehetne a pongyolaság fogalma köré csoportosítani, habár önmagukban is többfélék.

A közlemény részletesebb értesítése érdekében tegnap délelőtti sajtótájékoztatót tartottak (nl 7). Vagy az értesítése, vagy a közlemény szót kell kicserélnünk megfelelővel, mert a közleményt nem lehet értesíteni. Helyesen: *A közlemény részletesebb ismertetése érdekében...* Vagy: *A közönség részletesebb értesítése érdekében...*

A reggeli hőmérséklet 13 és 17, a nappali hőmérséklet 30 és 33 fok között (nl 11). Ha már takarékoskodni akart a fogalmazó, nem az egyetlen alítnányt kellett volna elhagynia, hanem a fölöslegesen megismételt alanyt. Helyesen: *A reggeli hőmérséklet 13 és 17, a nappali 30 és 33 fok között alakul*. Néhány sorral lejjebb ugyanez a hiba megismétlődik.

Ugyancsak szóhiányos a következő példa: *Átrendezte Boris lakását, a szokásokat* (nl 16). A szokásokat nem szoktuk átrendezni. Helyesen: *Átrendezte Boris lakását, megváltoztatta a szokásokat*.

Az alábbi szöveg második mondata hiányosan is van leírva, meg rendezetlen (azaz rendezetlen) a megfogalmazása is: *Nyáron a galambok szívesen fogyasztják ezeket a magokat. Nevelés alkalmával 25—30% meny-*

nyiséget, *iélcn pedig 10—15% arányban etessük* (hm 4). Helyesen: *Nevelés alkalmával 25—30%-os, télen pedig 10—15%-os arányban etessük!*

Elkészült az egymillió kapacitású brojlercsirketelep (hm 6). Csak egyetlen kapacitásról van szó, de az elég nagy. Helyesen: *Elkészült az egymillios kapacitású...*

Legjobb eredményt a Bentate adta, hektáronkénti 250—300 gramm adagban (hm 12). Helyesen: *A legjobb eredményt a Bentate adta, hektáronkénti 250—300 grammos adagban.* A vessző elj is maradhat.

... teljesítmény (gyarapodást, életképességet, takarmányértékesítést) javító hatásuk van (hm 4). Helyesen: *teljesítmény (gyarapodást, életképességet, takarmányértékesítést) javító hatásuk van.* A zárójelben levő értelmezők ragjának azonosnak kell lennie az értelmezett szó ragjával.

18.2. A következő hibacsoportra kevésbé a felszíni pongyolaság jellemző, mint inkább a rejtettebb okú zavaros fogalmazás.

Ez a bizottság vont a felelősségre a Központi Bizottság egyik tagját is, valamint a szigetelőanyagok előállításában illetékes miniszteri vállalat vezérigazgatóját visszaélés miatt. A dolgozók levélben vádolták azzal, hogy... (nl 2). A *valamint* azt jelzi, hogy nem egy személyről van szó, vagyis hogy az egyik tag nem azonos a vezérigazgató személyével; a következő három mondatban viszont megnevezés nélkül egyetlen személyről. szól a történet. Helyesen: *Ez a bizottság vont a felelősségre a Központi Bizottság egyik tagját, mégpedig a szigetelőanyagok előállításában illetékes miniszteri vállalat vezérigazgatóját visszaélés miatt.*

A pártellenőrző szerv megállapította, hogy ezek után ki kell zárni a pártból (nl 2). Kit? Új bekezdésben, ki kell írni az alanyt vagy tárgyat, akitől (ül. amelyről) szó van. Ez a bekezdés tulajdonképpen folytatása az előbb tárgyalt zavaros mondatnak, s ez a hiány még fokozza a szöveg homályosságát. Helyesen: *A párt-ellenőrzőszerv megállapította, hogy a vezérigazgatót ezek után ki kell zárni a pártból.*

Az incidens, mindössze 24 órával Triki líbiai külügyminiszter bejrúti látogatasa előtt történt. Tolmácsolni fogja Kadhafi ezredes Amin Gemayelhez intézett üzenetét (nl 3). Nem világos, hogy ki fogja tolmácsolni az üzenetet, ugyanis az előző mondat alanya az incidens. A második mondat így lenne helyesebb: *Triki tolmácsolni fogja Amin Gemayelnek Kadhafi ezredes üzenetét.* De megoldhatjuk úgy is, hogy az első mondat végére pont helyett vesszőt teszünk, s utána beékeljük az *aki* kötőszót, mely a *Triki* birtokos jelzőre utalna vissza, s itt átvinné az alany szerepet. (Az olvasó tudatában az esélyes alanyok közé keveredhet az *ezredes* birtokos jelző is, ha ragtalanul hagyva eltávolítjuk a birtokszavától.)

Soke hazai gyár állandó nyersanyaghiánnyal küszködik, holott a fát a legnagyobb nyugalommal szállítjuk külföldre. Ha ez így folytatódik, társadalmunkat nagy kár éri, de azért mindenkinek lesz valamilyen haszna belőle (nl 4). Az utóbbi mondat ellentmondást tartalmaz: ha ugyanis valóban mindenkinek lesz haszna, akkor a társadalom sem károsodhat

meg. He.ycscn: *de minden szereplőnek (vagy: cinkosnak) lesz haszna belőle.*

Erre utal az ideci export is, ami egyre gyengébb, épp azért, mert nincs kiviteli stratégiánk, mindenki a saját érdekeit tartja szem előtt (nl 4). Így nem egyértelmű a mondat: nem tudjuk, hová tartozik a középső szakasza (*épp azért, mert nincs kiviteli stratégiánk*). A mondat elejéhez vagy a végéhez? Ettől függően kellene kijelölnünk a két logikus egység határát pontosvesszővel, mégpedig vagy az *épp* előtt, vagy a *stratégiánk* után.

19. Szórendi problémát alig találtam, az egész számban mindössze hámat, de ezek sem súlyosak.

Egész más lenne a helyzet, ha mondjuk a dolgozók munkaszervezetük jövedelmének 70 százalékaról dönthetnének... (nl 8). A *mondjuk* itt 'például' jelentéssel szerepel, ezért az elé a mondatrész elé kell helyeznünk, amelyet valóban példának vettünk, amelyiket módosítja. Helyesen: *ha a dolgozók munkaszervezetük jövedelmének mondjuk a 70 százalékaról dönthetnének.*

Ráadásul több munkaszervezet társította eszközeit a lakásgazdálkodási erdekközösséggel — állapította meg a Szocialista Szövetség zombori választmányának gazdaságfejlesztési szakosztálya legutóbbi ülésén (nl 8). A *legutóbbi ülésén* az állítmányhoz tartozik szerkezetileg, ezért nem célszerű a hosszú alanyi részt közéjük ékelni. Helyesen: *állapította meg legutóbbi ülésén a Szocialista Szövetség zombori választmányának gazdaságfejlesztési szakosztálya.*

A szórendi vétségek néha az összetett mondat szerkezeti és tartalmi képét is megbonthatják, pl. egyetlen igekötő célszerűtlen elmozdításával nehézkessé, hamissá válhat a mondat. *A városrendezési terv sok gondját, problémáját cidaná meg és könnyítené meg az itt lakók életkörülményeit* (nl 9). Azt kell kifejeznünk, hogy a második ige (*megkönnyítené*) újabb tagmondat újabb tárgyához tartozik. Helyesen: *... problémáját oldaná meg, és megkönnyítené az itt lakók életkörülményeit.*

20. A szavak hangulatának fölismerése vagy eltévesztése már a nyelvhelyesség határán van, közel áll a stíluselemzés tárgyköréhez. Példának azonban egy-két esetet innen is kiemeltem.

Bent keulemesen hús a levegő, mégis csak néhány vendég van (nl 6). A *hús* kissé irodalmiaskodó, kissé régies; ebbe a szöveggörnyezetbe jobban illene a *hűvös*.

... mondja csöppet sem komolyan László Jóska, az egyik vendég (nl 6). Nem szépirodalmi, költött alak nevérl van szó, hanem az egyik vajdasági település (mindegy, hogy falu vagy város) konkrét polgáráról. A magyarban a becézés bizalmaskodásnak számít; a riporternak itt erre nyilván nem volt oka, nem is gyerekről van szó. Helyesen: *mondja csöppci sem komolyan László József, az egyik vendég.*

21. Végül pedig az olyan esetekből említék, amikor az ismétlés ki-

csengése nem grammatikai hiba ugyan, mégis zavar bennünket, s azt mondjuk: nem szerencsés fogalmazás.

A pénzügyi körök szerint a svájci frank 75 poént veszített értékéből a dollárhoz viszonyítva az 1977 novemberi helyzetéhez viszonyítva (nl 3). A két *viszonyítva* csupán stílusfogyatékoság, de sérti a szemünket.

A tej egyébként a legjobb kalciumforrás, a tejben nagyon kedvező arányban mutatható ki a foszfor, amire a szervezetnek is nagy szüksége van (nl 4). Helyesen: ... és benne nagyon kedvező arányban... Vagy tegyünk pontot a kalciumforrás után a vessző helyébe!

... rádió-adóvevővel vagyunk kapcsolatban a természetakarítási parancsnoksággal (nl 7). A két *-vel* ragos szó más-más mondatrész ugyanazon tagmondaton belül. Helyesen: *rádió-adóvevő révén vagyunk kapcsolatban a természetakarítási parancsnoksággal.*

... az egységes árat kevesebbet emlegetik (hm 1). Kissé zavarólag hat a *-t* toldalék kétféle használata egymás mellett. Helyesen: az egységes árat ritkábban emlegetik.

22. Végül eljutottunk a nyelvhelyesség tematikájának egészen a peremére: a fölösleges *e* hangok (betűk) okozta egyhangúsághoz. Számos szavunk él mai köznyelvünkben több alakkal; ezek közül csak az *ē—ö* hangpárral változókat figyeltem meg, azok közül is csak a *fel, felett, fenn, fent* szavak *e-ző, ő-ző* alakjait és ezek származékait. Tehát nem foglalkoztam a *csend—csönd, per—pör, repül—röpül, fed—föd, gyenge—gyöngye, veder—vödör* stb. alakpárok előfordulási arányával. Ezek közül ugyanis a *fel—föl* szavunk és származékai a leggyakoribbak, s *e-ző* alakjukkal legnagyobb mértékben kihatnak nyelvünk hangzására abban a tekintetben, hogy a magánhangzók egyhangúságot eredményeznek-e. Mindjárt is megállapodhatunk abban, hogy az *e* (és *ē*) hang az *ö* hanggal szemben mindig túlsúlyban van a szöveggörnyezet szempontjából, tehát az *ē—ö* hangpárral váltakozó szavaink közül az *e-s* változat szinte mindig fokozza az egyhangúságot, az *ö-s* változat pedig szinte sohasem növeli. Ezért előnyös lenne főleg az *ö-s* változatot használnunk már írásban is, mert kétségtelen, hogy az írott nyelv erősen hat a beszélt nyelv alakulására.

Természetesen az *ö* magánhangzójú igék és igezármazékok mellett célszerű az igekötő (*fel—föl*) *e-s* változatát választani (pl. *felöltözött*), meg az olyan szavakban, amelyek *ö-s* igekötőjú alakját egészen szokatlannak érezzük (pl. *felszínesen*), még ha ez növeli is az *e* hang (v. betű) okozta egyhangúságot a szöveggörnyezetben. De egyébként általában előnyös lenne e tekintetben közelednünk az élőbeszédhez, vagyis a *föl, jömi, fönt* alakot használni még azokban a szavakban is, melyek töveei nem *e* hangzóságok (*föladat, fönnakadás, odafönt*), mert a közvetlen szöveggörnyezet úgyis sok *e-t* tartalmaz. A sajtó e tekintetben pozitívan hatna nyelvünkre.

Az átnézett számban erősen túlsúlyban van a *fel, fenn, fent* szavak és

származékaik *e-ző* alakjának használata: 126 esetben találtam jóhangzás szempontjából hátrányosnak az *e-ző* alak jelenlétét, és mindössze, 17-szer fordul elő az *ö-s* szóalak. Jelen van tehát az *ö-ző* tendencia, de még igen kevésbé. Az eseteket nem szükséges felsorolnom, néhány példával azonban megpróbálom érzékeltetni az *e-s* alak használatának hátrányosságát.

Ilyen *ö-ző* eseteket találtam: *fölmentette* (nl. 6), *fölkelők* (nl 3), *föl-szabadító*, *fölütik* (nl 4), *fölepített gyár*, *fölszerelést*, *fölszólalásából* (nl 6), *fölszámolták*, *fölvetődött*, *eteti föl*, *fölmutatni* (hm 2) stb.

Végül lássunk néhányat az előnytelenül *e-ző* esetek közül is! Ilyenek: *felügyelőszolgálatokat* (nl 5 — a mondatban 24 *e* van, és 4 *ö*); *ügyel fel, hogy ne legyen meghibásodás* (nl 7); *és idejében felkészülhessenek* (nl 1); *és feltételeket teremteni* (nl 1); *elnöke pedig még egyszer felajánlotta* (nl 1); *megfigyelői szerint, a felkelők* (nl 3); *békülékeny a felkelőkkel szemben* (nl 3); *a nemzetközi feszültség gyors feloldására és a fegyverkezési hajszá csökkentésére* (nl 4 — a mondatban 25 *e* van, és 3 *ö*); *tett fel kérdéseket* (nl 5); *a következő kérdések merülnek fel* (nl 5 — a mondatban 14 *e* van, és 4 *ö*); *a nemzetközi pénzalap feltételeinek elfogadását* (nl 5); *jól előkészítették a mesterek, nem lesz fennakadás* (nl 7); *a termelés fellendítésére; több esetben fednek fel; a fenti nem éppen kedvező; felvett hitelek; fennáll a veszteség veszélye; felemelték* (nl 8); *jelcsoportját serkentő intézkedésekkel* (nl 9); *fel volt fegyverkezve* (nl 11); *feltételeknek; különfeltételeknek kell eleget tenni* (nl 14); *feltehetőleg* (hm 1); *neveltek fel; feltételezve; felszerelésre* (hm 6); *által felletti lesznek* (hm 9); *feltételekkel szemben; fent említett* (hm 10); *ismerhetjük fel; fel kell szedni* (hm 15); *felszerelésbeszerzésben* (nl 12); stb.

Kétségtelen, hogy fárasztó még olvasni is ezeket a példákat, de úgy érzem, csak így, kiemelve tudatosíthatjuk magunkban a túlzott *e-zés* csökkentésének szükségességét.

Az újságellenzés végére érve meggyőződésemet szeretném tolmácsolni a *Magyar Szó* alkotói, szorgalmas és avatott gondozói és az olvasók felé, hogy napjaink nyelvvezete (ideértve helyesírását is) az elmúlt évtizedekben, noha messziről indult, nagy és eredményes utat tett meg, és képes lesz fejlődni tovább. Természetes jelenség, hogy egy-egy behatóbb elemzés számos fogyatékoságot mutat ki, hiszen a lap élő nyelvünkön tolmácsol mindennapi problémákat. Ezzel a megvilágítással elsősorban elismerésemet kívántam kifejezni az elért színvonalért, másodsorban azt tanúsítani, hogy érdemes törődnünk vele, tenni is valamit azért, hogy még jobb legyen az a magyar nyelv, melyre a *Magyar Szó* tanít.